

**Київський національний торговельно-економічний
університет**

Г. В. Дугінець

ГЛОБАЛЬНІ ЛАНЦЮГИ ВАРТОСТІ

Монографія

Київ 2018

**Розповсюдження і тиражування без офіційного дозволу КНТЕУ
заборонено**

УДК 330.133/.138:339.7

Д80

Автор Г. В. Дугінець, канд. екон. наук, доц.

Рецензенти: І. І. Пузанов, д-р екон. наук, проф., професор кафедри міжнародних фінансів Інституту міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка;
Ю. І. Чентуков, д-р екон. наук, проф., зав. кафедри економіки та міжнародних економічних відносин Маріупольського державного університету;
В. Д. Лагутін, д-р екон. наук, проф., зав. кафедри економічної теорії та конкурентної політики Київського національного торговельно-економічного університету

*Рекомендовано до друку вченою радою Київського національного
торговельно-економічного університету
(протокол № 5 від 22 грудня 2017 р.)*

Д80 **Дугінець Г. В.**
Глобальні ланцюги вартості : монографія / Г. В. Дугінець. –
Київ : Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2018. – 412 с.
ISBN

У монографії висвітлено теоретичні та практичні засади формування глобальних ланцюгів вартості, залучення в їх функціонування країн світу. Визначено та конкретизовано функціональні прояви глобальної торгівлі доданою вартістю в умовах зростаючої взаємозалежності національних економік. Здійснено аналіз динаміки та тенденцій розвитку глобальних ланцюгів вартості на основі даних національних статистичних служб та міжнародних організацій. Обґрунтовано основні закономірності розвитку та трансформації існуючих ланцюгів вартості, виявлено ключові глобальні та національні чинники, що визначають інтенсивність потоків доданої вартості в міжнародній торгівлі. Запропоновано рекомендації для конкретних галузей української економіки щодо оздоровлення її виробничої структури та активізації експорту продукції з високою доданою вартістю.

Розраховано на науковців, викладачів, представників бізнесу та влади, що працюють у сфері зовнішньої торгівлі, та тих, хто цікавиться питаннями функціонування глобальних ланцюгів вартості.

УДК 330.133/.138:339.7

ISBN

© Дугінець Г. В., 2018

© Київський національний торговельно-
економічний університет, 2018

ЗМІСТ

ВСТУП	5
--------------------	---

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ГЛОБАЛЬНИХ ЛАНЦЮГІВ ВАРТОСТІ	9
--	---

1.1. Парадигма міжнародного поділу праці в умовах глобалізації	9
1.2. Теорії вертикальної інтеграції та трансакційних витрат	37
1.3. Міжнародний аутсорсинг як основа мережевої економіки	58
1.4. Теорія конкурентоспроможності та ланцюги вартості	74
Список використаних джерел	97

РОЗДІЛ 2. ФУНКЦІОНАЛЬНІ ПРОЯВИ ТРАНСФОРМАЦІЇ СВІТОВОГО ВИРОБНИЦТВА	113
---	-----

2.1. Додана вартість як основа глобального ланцюга вартості	113
2.2. Міжнародні виробничі мережі	134
2.3. Глобальні ланцюги постачання (логістичні мережі)	155
2.4. Міжнародні роздрібні торговельні мережі	173
Список використаних джерел	189

РОЗДІЛ 3. ГЛОБАЛЬНІ ТЕХНОЛОГІЧНІ ЗМІНИ	206
---	-----

3.1. Технологічні уклади та глобальні ланцюги вартості	206
3.2. Розвиток людського капіталу під впливом глобальних науково-технологічних трансформацій	227

3.3. Галузеві особливості глобальних ланцюгів вартості.....	243
3.4. Міжнародна практика стимулювання наукомістких галузей.....	267
Список використаних джерел.....	294
РОЗДІЛ 4. УКРАЇНА В ГЛОБАЛЬНИХ ЛАНЦЮГАХ ВАРТОСТІ	310
4.1. Імперативи трансформації зовнішньоторговельних потоків української економіки	310
4.2. Інноваційний розвиток економіки – конкурентна перевага в глобальному виробництві	338
4.3. Моделювання участі країни у глобальних ланцюгах вартості	357
Список використаних джерел.....	381
ВИСНОВКИ	388
ДОДАТКИ	394

ВСТУП

Однією з проблем, безпосередньо пов'язаних з розвитком світового господарства у ХХІ ст., є глобальні структурні перетворення міжнародних економічних відносин, які впливають на всі сфери суспільного життя. До основних проявів цих перетворень належать: інтенсивний розвиток науково-технологічного прогресу, який чинить суттєвий вплив на процеси інтернаціоналізації та інтеграції в контексті новітнього поділу праці; зміна суспільної свідомості, що формує нове ставлення до економічної діяльності як такої та сприяє становленню нових стереотипів, моделей, форм взаємовідносин і зв'язків у бізнес-процесах; фрагментація економічних відносин різних рівнів, що якісно змінює характер функціонування самих економічних систем, надаючи їм нові можливості та генеруючи нові ризики в умовах структурної трансформації економіки. За рахунок подальшого розвитку традиційних форм міжнародного поділу праці найбільш вираженою стає інтенсивність обміну і зростаюча мобільність факторів виробництва, що проявляється через формування та розвиток глобальних ланцюгів створення вартості. У таких умовах успіх багатьох підприємств на міжнародному ринку залежить від їхньої ефективної взаємодії з компаніями, що займаються виробництвом сировини та збутом товару певної фірми кінцевому споживачу, тобто вертикально пов'язаними підприємствами. Встановлення ексклюзивного типу відносин між виробником та його постачальником за рахунок залучення до глобального ланцюга, з одного боку, надає низку переваг перед конкурентами, з іншого – може мати негативні наслідки для економічної конкуренції.

Якщо ще декілька десятиліть тому визначення країни походження (виробництва) товарів, що надходили у сферу зовнішньої торгівлі, було очевидним, то зараз товари та послуги найчастіше є результатом взаємодії десятків або сотень постачальників проміжних компонентів і послуг, які можуть перебувати в різних країнах по всьому світу. На сьогодні

проміжні товари та виробничі ресурси становлять більше 50% світової торгівлі товарами і більше 70% світової торгівлі послугами¹. При цьому, незважаючи на логічність використання в економічному аналізі доданої вартості, втіленої в товарах проміжного та кінцевого споживання, торговельна статистика традиційно ведеться в термінах валової вартості. Відстеження глобальних виробничих процесів у термінах доданої вартості дозволить по-новому підійти до вирішення багатьох питань, по-перше, де здійснюється виробництво; який вплив торгівля чинить на ціни факторів виробництва і розподіл доходу. Надалі облік вартості торгових потоків за доданою вартістю надасть змогу уточнити масштаби торгових дисбалансів між країнами. Зокрема, згідно з розрахунками СОТ, в 2008 р. торговельний дефіцит між США і Китаєм був би на 40% менше, якби було враховано потоки проміжних товарів між цими країнами². По-друге, цикл виробництва і збуту товарів та послуг виходить далеко за національні кордони та стрімко набуває мережевого характеру. Відбувається його фрагментація з рознесенням певних фаз виробництва по різних країнах відповідно до порівняльних переваг, іноді – на досить великій відстані. В результаті економічна структура набуває рис багаторівневості та взаємозалежності, а вагому роль у цій структурі відіграють глобальний і міжнародний рівні економічної діяльності.

Зазначене актуалізує питання дослідження глобальних ланцюгів створення вартості як сучасної форми міжнародного поділу праці, а також визначення умов та наслідків їх розвитку і функціонування.

Враховуючи також те, що виробнича діяльність має глобальний характер, питання зайняття Україною несировинних ланок світового ланцюга виробництва набуває пріоритетне значення при формуванні нової стратегії розвитку вітчизняної

¹ Global Value chain development report 2017. Measuring and Analyzing the Impact of GVCs on Economic Development. International Bank for Reconstruction and Development / The World Bank. Washington.

² Maurer A. Globalization and trade flows: what you see is not what you get! / A. Maurer, C. Degain // Journal of International Commerce, Economics and Policy. 2012. No. 3. Vol. 3.

економіки як основи її майбутнього зростання. Це дозволить подолати рудиментну фрагментарність виробничої структури України, сировинну спрямованість експорту та забезпечити зростання зайнятості в промисловості, оновити технологічну базу та отримати доступ до зарубіжних ринків.

Теоретичні основи міжнародного поділу праці, вертикальної інтеграції, транснаціоналізації та фрагментації економіки висвітлено у працях іноземних та вітчизняних вчених Л. Антонюк, О. Білоруса, О. Вільямсона, І. Гладій, Н. Михайленка, Т. Орєхової, В. Онищенко, Ю. Пахомова, І. Пузанова, Р. Коуза, Д. Норта, О. Рогача, Є. Савельєва, А. Філіпенка та ін. Дослідженню можливостей участі України у міжнародному виробничо-інвестиційному співробітництві приділили увагу В. Геєць, А. Мазаракі, В. Сіденко, Д. Лук'яненко, В. Лагутін, С. Соколенко, В. Чужиков, А. Чухно, О. Шнирков. Загальнотеоретичні аспекти впливу зовнішньої торгівлі на макроекономічні процеси проаналізовано в дослідженнях А. Сміта, Д. Рікардо, В. Леонтєва, Дж. Бхагваті, Е. Хекшера, Б. Оліна та ін. Теоретико-методологічні основи дослідження участі країн у міжнародних виробничих мережах та глобальних ланцюгах вартості заклали С. Арндт, Г. Гросман, А. Деардорф, Г. Джереффі, Р. Джоунс, П. Дікен, Б. Длухош, В. Етеєр, Р. Каплінський, Г. Кержковський, П. Кругман, К. Ланкастер, М. Морріс, М. Портер, Р. Фінстра, Г. Хенсон, Е. Хелпман та ін.

При написанні монографії критично проаналізовано деякі аспекти у сфері формування та функціонування глобальних ланцюгів вартості та враховано вагомі результати досліджень науковців, а також матеріали, що знаходяться у відкритому доступі в мережі Інтернет.

Значущість отриманих результатів, висвітлених у монографії, полягає в обґрунтуванні теоретико-методологічних основ формування та функціонування глобальних ланцюгів вартості. Використаний практичний інструментарій аналізу імперативів їх розвитку дав можливість усвідомити важливість формування такої державної політики, яка дозволила б за рахунок включення українських підприємств у глобальні

ланцюги вартості збільшити в експорті частку товарів з високою доданою вартістю. Це особливо актуально для України в зв'язку з необхідністю реалізації заходів щодо структурної трансформації національної економіки з метою виходу країни з кризового стану.

У дослідженні надано практичні рекомендації щодо шляхів та механізмів формування варіативних сценаріїв входження національних економічних суб'єктів у глобальні ланцюги вартості, обґрунтовано впровадження елементів «Індустрії 4.0» у промисловість України, а також створення технологічного агросектору як базису для формування експорту товарів з високою доданою вартістю.

Основні підходи до аналізу функціонування глобальних ланцюгів створення вартості та їхнього впливу на національну економіку можуть:

- слугувати науковою основою для обґрунтування програм державної підтримки та стратегій інноваційного розвитку національних підприємств в умовах фрагментації світового виробництва;
- використовуватися у освітньо-науковому процесі вищих навчальних закладів та наукових установ для розробки й впровадження навчальних програм і планів підвищення кваліфікації, підготовки та перепідготовки фахівців у сфері зовнішньоекономічної діяльності.

Враховуючи те, що в монографії висвітлені питання та окремі висновки мають дискусійний характер, автор відкритий до спілкування та пропозицій щодо подальших наукових спрямувань.

Щиро вдячні адміністрації, співробітникам Київського національного торговельно-економічного університету та рецензентам за уважне ознайомлення з рукописом та цінні поради, що сприяли покращенню змісту монографії.